

EL “CAMÍ DE CARLEMANY” A LA CATALUNYA VELLA

Josep CLARÀ

No cal discutir la gran atracció que ha despertat el “Camí de Santiago” durant aquest any 1993, amb la celebració del “Xacobeo”.

Quan sentim a parlar del “Camí de Santiago” passem a evocar els S. XI-XII, l'expansió del romànic i dels cantars de gesta a partir de Somport i Jaca o de Roncesvalls, fins a arribar a Santiago de Compostel·la, el camí que Aimeric Picaud va immortalitzar amb la “Guia de Pelegrins” inclosa en el *Liber Sancti Iacobi*.

És curiós que en molts estudis històrics sembla que Catalunya es quedi al marge d'aquells moviments de masses i de cultura. Les cartografies del “Camí de Santiago” assenyalen a Catalunya “altres camins”, com si fossin secundaris o annexos a l'anomenat “Camí francès”; nosaltres creiem que aquest fals concepte és conseqüència de la falta de recerca dins el territori català. El mateix J. Bédier a *Les légendes épiques* ho deixa entendre: “On pourrait admettre que des jongleurs campés de Narbonne auraient exploité la partie de la voie Domitienne qui, partant de Narbonne, traverse les Pyrénées au col de Perthus, entre en Catalogne pour aller à Gérone et à Barcelone. On obtiendrait ainsi quelques rapports de plus entre nos poèmes et les voies romaines. On s'expliquerait mieux que l'un des fils d'Aymeri de Narbonne soit appelé Hernaut “de Gironde”, c'est à dire de Gérone”.

El “Camí de Santiago” de fet seguia sovint el traçat de les vies romanes i s'omplia d'albergs, hospitals, esglésioles romàniques i monestirs, llocs on es recitaven i recomponien els cantars èpics francesos i castellans. Doncs bé, el que anomenem aquí, com a la tesi doctoral, “Camí de Carlemany” és una ruta a la Catalunya Vella amb les mateixes característiques del “Camí de Santiago”, però molt més antiga; fins i tot podríem considerar-la com el model i origen d'aquell “Camí” que enguany és tan admirat universalment.

Gerónimo Pujades a la *Crónica Universal del Principado de Cataluña escrita a principios del S.XVII*, quan reuneix les tradicions i llegendes i en fa la “seva història”, ens abona la nostra idea:

“Hecha por Carlos Magno la conquista de la ciudad de Narbona....movido de cierta revelación u obediencia al precepto del protomártir de los apóstoles Santiago, que apareciéndole en sueños le había mandado desembarazarse el camino que

hacen los peregrinos que andan desde Roma hasta su santa casa en Compostela, para que ellos pudiesen ir libres y seguros...”

El nom de “Camí de Carlemany”, l’hi hem pogut aplicar després d’estudiar l’Ofici a Sant Carlemany, de 1345, inclòs en el *Breviarium Gerunden de ano 1339*, el *Tractatus de Captione Gerundae...*, anterior a 1561, i les tres falses incursions de Carlemany dins la Catalunya Vella que Gerónimo Pujades, el 1611, encara considerava com a històriques. A les dues primeres obres s’anomenen diferents topònims situats entre el Rosselló i Amer.

Pujades amplia el “Camí” amb desviacions cap a Sant Pere de Rodes, Banyoles, Sant Feliu de Guíxols...i el continua fins a Vic; llavors el ramifica, pel nord, fins a Puigcerdà i, pel sud, cap a Sant Cugat del Vallès i Barcelona.

A més, quan, després d’alguns estudis, havia decidit crear el nou topònim, títol del treball, vaig trobar que M.D. M.J. Henry, a *Histoire de Roussillon* (1835) cita el topònim popular autèntic “Carrera de Carles o de Carlos Magno”, camí que seguia la platja entre els mars i els estanys, travessava el canal de la Nouvelle i el de Leucate, passava per Torelles i conduïa al país dels indigetes fent dues branques: per la Maçana i per Banyuls.

La primera passaria per Sant Andreu, Sant Martí Lavall, el castell de Vulturaria/Ultrera, el Coll de la Maçana o de la Carbassera, Sant Quirze de Colera...i era considerat com un pas de “vianants que anaven a Espanya”; a més, a la comarca l’anomenen “carrera vella”, com assenyalava també Verdaguier en el *Canigó* (Nota I al Cant VII). És curiós observar que aquests topònims segueixen una línia recta que arriba a Sant Pere de Rodes.

L’altra branca anava per Caucoliberis (Cotlliure), Portus Veneris (Portvendres), Banyuls, Cervaria...

J. Calmette i P. Vidal a *Histoire de Roussillon* (1931) donen més detalls sobre aquesta via, “la route dite traditionnellement “Carrera de Carles o de Carlomagno”, tot afirmant que no deu el seu nom al pas de l’Emperador. Per ells aquesta ruta es confonia amb la Via Domitia fins a Elna, després es desviava cap a la costa fins a l’actual Argelers, seguia la Via Vallespiriana per Cotlliure, franquejava el Coll de Banyuls i entrava a Espanya. De fet, segons la “Carta Arqueològica” de Nolla i Casas, aquest tram també era Via Domitia. Per tant aquest “Camí” té recorreguts que coincideixen amb antigues vies romanes.

El camí de La Maçana i el de Banyuls, seguint la conca de l’Orlina, passaven sota el monestir de Sant Quirze de Colera i es trobaven vora d’Espolla; d’aquí es ramificaven cap a Sant Pere de Rodes i cap a Iuncaria (Figueres/L’Aiguïeta); aquí el “Camí” trobava la Via Augusta.

Botet i Sisó assenyalava cinc “mansiones” dins la Via Augusta, entre El Portús i Girona: El Sumnum Pyreneum (Coll de Portús), Deciana (vora La Jonquera), Iuncaria (Figueres/L’Aiguïeta), Cinniana (La Plana, a Raset, vora el riu Cinyana) i Gerunda.

Podem demostrar que aquest “Camí de Carlemany” correspon al que seguí l’expansió de la cultura carolíngia a la Catalunya Vella, perquè mostra moltes traces que són testimonis d’unes creences, font de molta literatura èpica i folklòrica catalana. I no és casualitat que aquest “Camí” correspongui a la línia dels primers monestirs benedictins catalans i les esglésies pre-romàniques dels S. X-XI. En aquests punts localitzem elements religiosos, llegendes i tradicions que tenen molta relació amb les gestes franceses (reliquies, records piadosos, tombes d’herois dels cantars, objectes personals.....). Amb tot això el monestir o església augmentava enormement el seu prestigi.

En resum, el “Camí de Carlemany” és un camí de falses conquestes de l’Emperador però una verdadera traça cultural que ens permet intuir (molt abans del “Camí de Santiago”) com s’introduïa la cultura carolíngia a la Catalunya Vella, el “procés d’europeïtzació” que es donà a les nostres comarques als segles X-XI.

Creiem interessant fer un estudi comparatiu entre els topònims de l’Ofici, els del “Tractatus” i els de G. Pujades:

OFICI	TRACTATUS	PUJADES
Yspaniam/Yspania/Yspanie	Yspaniae/Yspanie/Yspania	Espanya
Narbona	narbonam/Narbona	Narbona
terram rossilionis	terra rossilionis	
principium Cathalonie	principium Cathalonie	Cataluña /Gothia
campo millet	planicie millet/campo campo de Miletum/campo Milet	Millet
Ecclesiam beati Andree Apostoli	ecclesiam Sancti Andree Apostoli	monasterio de S.Andrés
castris et vilis Valispirii et Rossilionis	castra,villas et loca condado de Rossilionis et Vallis Spirii	Rosellón / llanos de Rosellón / tierras llanas del Rosellón
locum sa clusa	locum Se Clusa	la Clusa / Sa Clusa
mons acutus	mons acutus	Monteagudo
Albarras	Albarraç	monte del Albaraz / Albarras / Albera
Malpartus	Es Pertus	monte Portús
montes Pirineos	montes Spireneos / montes Spiraneos	montes Pirineos Pirineo
collum de panisas	colum de panisas / Penissas	monte Panizars
sancti Martini, Ecclesiam locum de ramis	ecclesiam beati Martini montem de Ramis/monte de Ramis/locum de Ramis	Rams

Sancti Iuliani Ecclesiam	ecclesiam Sancti Iuliani / Sanctus Julianus de Ramis	capilla de S.Julián
capellam Sancte Teclae Virginis	altare sancte Teclae	capilla de Sta. Tecla
altare sancti Vincentii	altare Sancti Vincencii	capilla de S. Vicente
Gerunde/Gerundam	civitatem Gerundam civitatem Gerunde	Gerona / Gerundam
Ecclesiam Cathedralem ecclesia cathedralis	ecclesiam cathedralem	iglesia Catedral
vallem Hostalesii	Vallem Hostalesii	Valle de Hortoles
loco Sent madir	Sanctus Madir / ecclesiam sancti Emedirii	monasterio de San Emeterio / S.Medí
altare Virginis gloriose		
Sancta Maria de Amer	Sanctam Mariam de amerio / amer	valle de Amer
montem de barufa	monte Berufa	
vallem tenebrosam	valli tenebrose	Vall Tenebrosa
Mesquitam civitatis Gerunde		

a) El “Tractatus” afegeix a més:

portu de les Medes, Urgelli, Ausonie, vallem Anglesii, Barchinone, Bascaram, Ulianum, Fontanetum/La Bisbal, Castrum de Valoses.

b) G.Pujades hi afegeix altres topònims:

montes y valles de la Corbera, Palau, la Roca, Helena/Elna, Sta. María d’Arles al Vallespir, leocarcaro, Peralada/ Castro Tolon, monasterio del Santo niño Quirso/Quirse y de S. Andrés apóstol, Ampurias, Cruilles, Cartellà/ castillo de Cartellà, Congost, Medas, Mongrí, Urgel, Cerdaña, castillo de Tudela, castillo de Rocabrúna, convento de San Daniel de Domnas del orden de S. Benito, Bácsara, Fontanet/Fonteta/La Bisbal, Ullá/Oliá. Valloses, Barcelona, Rosino, San Félix de Guixoles, castrum Alabrích.

Així doncs el “Camí de Carlemany” que marquen l’Ofici i el “Tractatus” es veié més detallat i ampliat per Pujades i algunes tradicions locals; seguiria, almenys en la ment dels autors, el traçat de l’antiga Via Domitia i el de la Via Augusta, amb algunes ramificacions, fins a Girona; llavors es desviaria seguint el curs del Ter fins a Roda-Vic i finalment continuaria el traçat de l’antiga via romana Ausona-Barcino.

En podem trobar traces a La Clusa, Portús, Sta. Maria de Panissars, S. Martí de Forndelvidre, La Jonquera, Maçanet de Cabrenys, L’Estrada, Darnius, Biure, Les Escaules, Pont de Molins/Camí de la Calçada, Figueres/L’Aigueta, Sant Pau de la

Calçada, Siurana, Peralada, S. Quirze de Colera, Garriguella (La Mare de Déu del Camp), S. Pere de Rodes, S. Miquel de Fluvià i Sant Mori (L'Estrada, camí Ral), Saus, La Plana (Cinyana), Raset, Cervià, Medinyà, S. Julià de Ramis, Campdorà, S. Daniel (la vall tenebrosa), S. Pere de Galligants i la Catedral a Girona, Banyoles, Porqueres, Cors, S. Medir, Cartellà, Anglès, Amer, Lloret Salvatge, Susqueda, Rupit, Querós, Sta. Maria del Coll, Osor, Sau, Vilanova de Sau, Sant Romà de Sau, Tavertet, Sant Bartomeu Sesgorgues, S. Vicenç Sarriera/de la Riera/San Vicenç del Verder/de Verders, S. Pere de Casserres (el "Cluny" català), Tavèrnoles, Roda, Vic, Ripoll, Puigcerdà.

En una segona pseudo-incursió, segons Pujades, Carlemany reconquereix Girona, arriba a Vic i seguirà una "strata qui pergit de barchinona in ausona", documentada el 1087 segons el Cartulari de Sant Cugat, nº 1054. El camí romà i les traces carolíngies es troben a Centelles i a S. Cugat del Vallès.

I encara Pujades parlarà d'una tercera entrada de Carlemany molt poc precisa i la relaciona amb una recuperació de Girona, la fundació del monestir de S. Feliu de Guíxols (el 796) i una pseudo-conquesta de Barcelona, anterior a l'autèntica de 801 que dirigirà el seu fill Lluís el Piadós.

A part, s'apliquen llegendes carolíngies en la fundació de Perpinyà i en la de Sant Sadurní de Tavèrnoles, a Anserall, vora la Seu d'Urgell. Això fa pensar que així s'estenien les gestes de l'Emperador (i dels seus herois), junt amb l'honor i privilegis dels monestirs. Més tard el "descobrimnt del Sepulcre de Santiago" augmentà els camins d'expansió monacal i religiosa.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I DE VINYALS, R. *La Pre-Catalunya (S.VIII-IX-X i XI)*. Vol. II de la *Història dels Catalans* de F. SOLDEVILA. Barcelona. Ed.- Ariel. 1990.
- ALBERCH, R.-CLARÀ, J.-ROURA, G. El Gironès. La Selva. La Garrotxa. Dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona. Ed. Enciclopèdia Catalana. 1981.
- ALCOVER, A.M. - MOLL, F. de B. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca-Barcelona. Ed. Moll. 1968-69.
- ANTICÓ I COMPTA, S. *Historial de Garriguella*. Publicat pels seus nebots. 1981.
- BADIA I HOMS, J. L'Alt Empordà. El Baix Empordà. Dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona. Fundació Enciclopèdia Catalana. 1981.
- BÉDIER, J. *Les legendes épiques. I. "Le cycle de Guillaume d'Orange"*. Paris. Ed. H. Champion. 1926.
- BOTET I SISÓ, J. "De Gerona a Francia". *Revista de Gerona* T. II, pàg. 74. 1878.
- BOTET I SISÓ, J. *Una visita al castell de Cartellà*. Barcelona. La Il·lustració Catalana (s.a.) *Breviarium Gerunden de anno 1339*. "Officium in festo Sancti Karoli imperatoris et confessoris". Arxiu de la Catedral de Girona. 1339-45.
- CALMETTE, J.-VIDAL. P. *Histoire de Roussillon*. Paris. Ancienne Librairie Boivin, edit. 1931.
- CAMPS I ARBOIX, J. *El Ter*. Barcelona. Ed. Destino. 1976.
- CAZES, Abbé Albert. *Arles. Guide touristique*. Conflent. Imp. de Prades y Legrand. Mars 1979.

- CERDA, Bernard. "Vidimus Literarum infavorem hominum eccllicorum et aliorum antiquarum scripturarum de tempore Sti. Caroli magni Imperatoris". Girona. 1561. Dins el *Liber Notularum* nº 3 (1558-1570).
- COULET, Jules. *Etude sur l'Office de Girone en l'honneur de Saint Charlemagne*. Tesi doctoral presentada a la Sorbonne. Montpellier 1907.
- GOICOECHEA ARRONDO, E. "Cartografía del Camino de Santiago". Separata de la obra *Rutas jacobeanas*. Estella (Navarra). Ed. Los amigos del Camino de Santiago. 1972.
- HENRY, M. D. M. J. *Histoire de Roussillon*. Vol. I. Paris. MDCCCXXXV.
- INSTITUTIO CONFATRIAE BEATAE MARIAE ALMAE SEDIS GERUNDEN. *Tractatus de Captione Gerundae et edificatione ipsius Cathedralis ecclesie comodo Karolus Magnus Imperator eam dotavit atque in ea episcopum ordinavit*. Arxiu Catedral de Girona. (s.a.)
- MARQUÈS, J. "Amer". Tirada aparte de los *Anales del I.E.G.* del Patronato José M^o Quadra- do. Vol. XX. Años 1970-1971.
- MONSALVATGE I FOSSAS, X. *San Andrés de Sureda. Monasterio del antiguo condado de Besalú*. Noticias históricas. V. VIII. Olot. Imp. Juan Bonet. 1896.
- NOLLA, J.M.-CASAS, J. *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*. Centre d'Investigacions arqueològiques de Girona. Generalitat de Catalunya. Diputació de Girona. 1984.
- PUJADES, G. *Crónica Universal del Principado de Cataluña escrita a principios del S. XVII*. Barcelona. Imp. José Torner. 1829-32.
- VERDAGUER, J. *Canigó. Llegendes pirenaica del temps de la Reconquesta*. Barcelona. Ed. Selecta. Biblioteca Selecta, 2. 1980.